

Civilutskottets betänkande

1979/80:5

med anledning av motioner rörande utbyggnaden av Sölvbackaströmmarna

1 Motionerna m. m.

Utskottet har i detta sammanhang behandlat motionerna 1978/79:

2406 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt däri föreslås att riksdagen (II.6.M) uttalar sig mot utbyggnaden av Sölvbacka, och

2705 av Elvy Olsson m. fl. (c, vpk, s, m) vari hemställs att riksdagen med ändring av gällande riktlinjer för den fysiska riksplaneringen uttalar att Sölvbackaströmmarna i Övre Ljungan t. v. undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Representanter för intressegrupper som motsätter sig en utbyggnad av Sölvbackaströmmarna har fört fram synpunkter inför företrädare för utskottet. Vidare har inkommit skrifter m. m. i ärendet.

2 Gällande ordning

Byggande i vatten för att utnyttja vattenkraften får inte ske utan medgivande av vattendomstol. Arbetet får inte påbörjas förrän domstolen gett besked hur och under vilka villkor arbetet skall utföras. Vattendomstolen har i första hand att pröva en ansökan enligt vissa tillåtlighetsregler. En grundläggande sådan är att nyttan skall uppgå till ett värde som motsvarar tre gånger skadan på åker och äng och två gånger skadan på annan egendom. En annan regel stadgar att utbyggnad inte får ske, trots att den nämnda förutsättningen uppfyllts, om befolkningen får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller om byggandet ger "sådan bestående ändring av naturförhållandena varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara".

När det gäller företag som är "av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet" kan regeringen föreskriva att vissa slag av företag skall tillåtlighetsprövas av regeringen. Regeringen kan därutöver förbehålla sig prövningen av tillåtligheten för ett visst företag. Reglerna för denna regeringens prövning ges i 4 kap. 18 § vattenlagen. Där sägs:

För prövning enligt 17 § av företags tillåtlighet gäller andra-fjärde styckena.

Företaget får ej komma till stånd, om hinder däremot möter från allmänna planeringssynpunkter eller på grund av 2 kap. 3 § första och andra styckena, 11 §, 12 § första stycket eller 44 § första och andra styckena. Vid prövningen skall beaktas även annat företag enligt denna lag, som med sannolikhet kan antagas bli erforderligt för ett ändamålsenligt utnyttjande av det sökta företaget.

Är företaget av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, kan regeringen lämna medgivande till det även om hinder enligt andra stycket möter.

Regeringen kan föreskriva villkor för att tillgodose allmänna intressen.

Stadgandet innebär sålunda att regeringen skall pröva företaget inte endast utifrån de grundläggande tillåtlighetsreglerna enligt ovan utan också avgöra om hinder möter från "allmänna planeringssynpunkter". Denna senare prövning har avsetts utgå från en allsidig bedömning där alla aspekter som har betydelse i planeringssammanhang skall beaktas: energiintresset, miljöintresset m. m. I tredje stycket öppnas en möjlighet att ge tillstånd även om företaget inte skulle anses tillåtligt enligt allmänna planeringssynpunkter och/eller de grundläggande tillåtlighetsreglerna i vattenlagen. Enligt lagmotiven (JuU 1971:13 s. 81) är denna dispensbefogenhet avsedd att utnyttjas endast då mycket starka skäl talar för att ett vattenbyggnadsföretag bör tillåtas. Detta sistnämnda förhållande noterades även i betänkandena CU 1975:28 (s. 26 ö) och 1977/78:9 (s. 4 n).

3 Riktlinjer för den fysiska riksplaneringen

I den första propositionen om fysisk riksplanering (prop. 1972:111 bilaga 2–Hushållning med mark och vatten) togs bl. a. upp frågor om älvdalarnas planering (s. 173–174). Dåvarande civilministern konstaterade att vattenkraftsutbyggnadsepoken led mot sitt slut i vårt land och föreslog som en av riktlinjerna i fysiska riksplaneringen att huvudälvar och källflöden som var opåverkade av vattenkraftsutbyggnad skulle bevaras. I fråga om Kalix älv ansågs emellertid ytterligare överväganden erforderliga innan statsmakterna tog ställning till om älven borde bevaras i sin helhet eller om någon utbyggnad borde få komma till stånd. Samtidigt tillkallades den s. k. Sehlstedtska utredningen för att pröva utbyggnadsplaner i huvudvattendrag med biflöden i norra Svealand och södra Norrland.

Vid behandling av propositionen och med anledning därav väckta motioner föreslog civilutskottet (CU 1972:35 s. 24–25) att en garanti borde skapas för att hushållning med "återstående oexploaterade huvudälvar och källflöden i norra Svealand och södra Norrland" prövas i ett sammanhang, t. ex. genom ändring i reglerna i vattenlagen om Kungl. Maj:ts prövningsrätt så att vattendomsstols beslut i tillståndsfrågor skulle underställas Kungl. Maj:t. I reservation (c, fp, m) föreslogs att riksdagen, som en riktlinje för det fortsatta riksplaneringsarbetet, borde uttala sig mot en utbyggnad av oexploaterade älv- och sjösystem, vari ingick även "källflöden till huvudälvar, outbyggda biflöden och längre sammanhängande outbyggda delar av i övrigt utbyggda älvar". I reservation (vpk) godtogs utskottets ståndpunkt men föreslogs ett tillägg om behovet av en nationell försörjningsplan för energi där bl. a. en princip skulle vara att "återstående orörda älvar inte får byggas ut i de fall då detta innebär ingrepp som inte kan anses obetydliga".

Riksdagen följde utskottet.

I 1975 års proposition om energihushållningen (prop. 1975:30 bilaga 2) föreslogs riksdagen bl. a. att godkänna den i regeringsprotokollet förordade handläggningen av frågorna rörande ytterligare riktlinjer för utnyttjandet av landets vattenkraftstillgångar. Förslaget ställdes mot bakgrund bl. a. av ett i bilaga 1 till propositionen ställt förslag om en riktpunkt om ca 5 TWh för hur mycket energiproduktionen skulle ökas fram till mitten av 1980-talet genom om- och tillbyggnaden av redan utbyggda älvsträckor och genom vissa utbyggnader i redan påverkade vattendrag. Som ett alternativ i den fortsatta energipolitiska planeringen angavs en ytterligare utbyggnad med ca 5 TWh under andra hälften av 1980-talet – ett alternativ till vilket ställning dock inte avsågs tas förrän resultat av pågående utredningar redovisats. Härtill väcktes motioner. Förslagen utgick bl. a. från den då avlämnade Schustedtska utredningen (SOU 1974:22) och en lägesrapport från den sedermera tillkallade s. k. Ekströmska utredningen om vattenkraften i norra Norrland (Ds B 1974:4).

Propositionsförslaget med anknytning till riktlinjer för utnyttjande av vattenkraften innebar i korthet att beslut om definitiva riktlinjer borde anstå i avvaktan på fortsatt utredningsarbete m. m. men att vissa utbyggnadsbeslut borde kunna fattas dessförinnan. I anslutning därtill angavs med utgångspunkt i kända projekt bl. a. vissa älvsträckor inom det södra utredningsområdet beträffande vilka t. v. inga utbyggnadsbeslut borde fattas. Där inte upptagna projekt borde enligt förslaget kunna prövas i vanlig ordning med redan given möjlighet för regeringen att avgöra tillåtlighetsfrågan.

Vid riksdagsbehandlingen förelåg enighet i fråga om hur ett skydd skulle skapas. När det däremot gällde vilka älvsträckor inom det södra utbyggnadsområdet som borde undantas framkom skilda meningar (CU 1975:28 s. 28–30, 40–44). Utskottsmajoriteten (c, m, fp, vpk) anförde bl. a.

--- Utgångspunkten bör vara, som även anges i propositionen, att som öppna för slutlig tillåtlighetsprövning nu endast bör lämnas projekt med såvitt kan bedömas relativt sett begränsade konflikter med motstående intressen. Andra och mera principiella konfliktlösningar bör, som ovan anförts, göras i riksplaneringsbeslutets form och sålunda ytterst beslutas av riksdagen. ---

De projekt som i den sammanvägda rangordningen i den Schustedtska utredningen satts i klass 2 berör påtagliga och i några fall mer betydande bevarandevärden. Med hänsyn därtill bör enligt utskottets mening av projekten berörda älvsträckor hänföras till den grupp som nu undantas från slutlig tillåtlighetsprövning enligt vattenlagen. --- Vidare ingår i denna grupp Sölvsbackaprojektet i övre Ljungan mellan den reglerade Storsjön i Härjedalen och regleringsmagasinet Flåsjön-Grucken. ---

I propositionen anmäls bedömningen att ytterligare projekt kan komma att anses utbyggnadsvärda på grund av att utgångspunkterna ändrats efter utredningens uppgiftsinsamling. En del av dessa projekt skulle möjligen kunna komma i fråga för utbyggnad fram till år 1985. I den mån något sådant

projekt inte uppvisar större konflikter än motsvarande öppna projekt i de bedömda delarna kan dessa tillåtlighetsprövas i vanlig ordning. I övrigt får även dessa tas upp och redovisas så att riksdagen om så erfordras kan ta ställning till mer preciserade riktlinjer inom den fysiska riksplaneringens ram.

Reservanter (s) anförde däremot:

Det gäller att göra en avvägning mellan behovet att utnyttja vattenkraft för elproduktion och önskemålen att begränsa exploateringen av orörda områden. Planeringsmålet i fråga om utnyttjandebehovet i tidsperspektivet fram till år 1985 har i propositionen och motionerna 2030 (c) (s. 18) och 2031 (fp) (s. 31) angetts som energitillskott om 5 TWh/år. I motionen 2029 (m) (s. 15) anføres att motionärerna i och för sig inte utesluter en utbyggnad av den i propositionen förordade omfattningen. Företrädare för en riksdagsmajoritet har sålunda i denna del enhetliga bedömningar. Därefter framkomna omständigheter talar ytterligare för vikten av att tillgodose behovet av elektrisk energi ur inhemska och kontinuerliga källor.

Vad utskottet nu har att i första hand bedöma är i vilken mån vissa av den Sehlstedtska utredningen bedömda projekt redan nu kan t. v. undantas från eljest gällande tillåtlighetsprövning – tillåtlighetsprövning vid domstol eller hos regeringen. I flera motioner --- har tvekan yppats om lämpligheten av att göra en bedömning i denna del innan utredningsmaterialet beträffande det norra området föreligger. Denna tvekan är i och för sig förståelig. Utskottet vill emellertid mycket kraftigt betona att en gränsdragning mellan, å ena sidan, projekt som t. v. undantas från slutlig prövning och, å andra sidan, projekt som överlämnas till domstolsprövning enligt vattenlagens tillåtlighetsregler eller till regeringens prövning ur även allmänna planeringssynpunkter inte innebär ett ställningstagande till om ett enskilt projekt kommer att tillåtas eller inte. Även om ett projekt tillförs den senare kategorin kommer tillåtligheten sålunda att prövas – vid markerade konfliktfall även ur allmänna planeringssynpunkter.

Ett riksdagens beslut om vilka projekt som t. v. skall undantas från slutlig prövning innebär sålunda följande. I vissa fall har bedömningar av den typ som används inom den fysiska riksplaneringen lett till att, i avvaktan på fortsatt utredning, utbyggnad kan avvisas utan den noggrannare prövning som görs i ett vattenmål eller i ett tillståndsärende hos regeringen. Denna utgångspunkt måste vara grundläggande för beredningen av ett nämnt riksdagsbeslut.

--- Enligt utskottets mening är de projekt som omfattas av utredningens sammanvägda klass 2 av inbördes olika karaktär. Bevarandeintressena får sin betoning genom omständigheter utanför riksplaneriktlinjernas område som bäst kan bedömas enligt vattenlagens tillåtlighetsregler eller ur de allmänna planeringssynpunkter som regeringen har möjlighet att anlägga. Bland exempel på sådana projekt kan nämnas en utbyggnad av Sölvbackaströmmarna där vattendomstolen ansett att vattenlagens regler skulle hindra ett utbyggnadstillstånd. Detta ärende ligger nu under regeringens prövning och förutsätts självfallet liksom övriga projekt behandlas med hänsyn till klargjorda bevarandeintressen. Vad ovan sagts innebär också att skäl inte finns att anta att ett i propositionen föreslaget beslut måste anstå tills alla utredningsresultat föreligger. En annan fråga är innehållet i det slutliga

ståndpunktstagande i tidsperspektivet fram till år 1985 som enligt ovan föreslagits. Med hänsyn till det anförda tillstyrker utskottet sålunda regeringens förslag även i denna del. Det bör i klarhetens intresse betonas att ett sådant ställningstagande inte innebär ett beslut om utbyggnad av dessa projekt.

Det bör enligt utskottets mening även som en sammanfattning i denna del ytterligare betonas att riksdagen genom att lämna visst projekt eller viss älvsträcka utanför den fysiska riksplaneringens riktlinjer inte tar ställning för utbyggnad därav. Det innebär i stället att denna prövning bedömts böra göras med hänsyn även till sådana omständigheter som bör ytterligare belysas före dom i vattenmål eller före ett regeringens ställningstagande. Allmänt sett bör riksdagens ställningstagande i liknande frågor begränsas till beslut om riktlinjer av riksplaneringskaraktär och inte ledas in på prövningsteman där domstolar och regeringen bör handha tillämpningen av riksdagens beslut. I den mån grunderna för denna tillämpning anses otillfredsställande får fråga väckas om ändring i vattenlagens tillåtlighetsregler respektive av grunderna för regeringens prövningsbefogenheter. Ett enhälligt civilutskott har tidigare (CU 1972:35 s. 28) strukit under att konkreta, enskilda avgöranden inom riksplaneringens ram inte bör tas upp i riksdagen, vilken ansågs böra ta upp de allmänna principfrågorna.

Riksdagen följde utskottet.

Sedan den Ekströmska utredningen om vattendragen i norra Norrland avlämnats föreslogs riksdagen genom propositionen 1977/78:57 att godkänna nya riktlinjer för utnyttjande av vattenkraften i norra Svealand och hela Norrland. I förslaget angavs vilka vattendrag och älvsträckor som borde undantas från fortsatt utbyggnad. Bland undantagen ingick inte Sölvbackaströmmarna.

Mot förslaget ställdes bl. a. en partimotion (s) med förslaget att riksdagen inte då utan först senare borde ta ställning till propositionens konkreta innehåll. Motionsförslaget kombinerades med förslagen att riksdagen vid detta tillfälle i stället skulle medge slutlig tillståndsprövning av dels en första etapp i Kalixälven, dels vissa projekt med stor betydelse från sysselsättningsynpunkt. Kravet på ett senare ställningstagande till propositionen fördes fram under förutsättning av att riksdagen godkände de sistnämnda förslagen.

Utskottet anförde bl. a. (CU 1977/78:9):

Redan motionärernas krav att riksdagen skulle medge slutlig tillståndsprövning beträffande delar av Kalixälven lägger – på grund av kopplingen mellan förslagen – enligt utskottets mening hinder för överväganden om att skjuta upp behandlingen av propositionsförslaget. Riksdagens tidigare beslut att bevara Kalixälven outbyggd bör stå fast. Till det sagda kommer att riksdagen tidigare (CU 1975:28) enhälligt framställt en begäran om att riktlinjer för vattenkraftsutbyggnad skulle prövas före ett aviserat energipolitiskt beslut. Förslaget i propositionen innebär att denna begäran efterkomits. Också nu framstår en sådan ordning som väsentlig för att skapa klarhet för den fortsatta planeringen och projekteringen och därmed också ge förutsättningar för en bättre arbetsmarknadsmässig planering. Utskottet

föreslår sålunda att riksdagen avslår motionen 1977/78:194 (s) och nu sakbehandlar regeringsförslaget och övriga motioner.

Det bör betonas att riktlinjernas geografiska avgränsning självfallet inte minskar den befogenhet som regeringen har enligt VL att tillföra sig prövningsrätten beträffande projekt av betydande omfattning eller ingripande beskaften även utanför de av riksdagen angivna områdena.

I propositionen framhålls (s. 92) att regeringen kommer att tillmäta invändningar från berörda kommuner mot ett visst utbyggnadsprojekt stor betydelse vid tillåtlighetsprövningen. Uttalandet måste, bortsett från ev. dispensfall, avse angivna typer av företag utanför de av riksdagen undantagna områdena. Regeringen har emellertid här att träffa avgöranden utan stöd av riksdagens uttalanden. Det anförda, vilket skulle kunna uppfattas som en ny bevisregel, torde inte få anses vara en riktlinje avsedd att godkännas av riksdagen.

När det gäller företag där den slutliga tillåtlighetsprövningen sker hos domstol gäller endast tillåtlighetsreglerna i VL. När i propositionen (s. 92 n) föreslås en handlingslinje beträffande vilka typer av utbyggnad som bör eftersträvas påverkar denna självfallet inte dessa tillåtlighetsregler. Uttalandet torde inte ha avsetts ha karaktär av riktlinjer som riksdagen i detta sammanhang skall godkänna. Inriktningen av den statliga utbyggnaden får som hitills prövas i samband med investeringsplaner m. m. och då efter näringsutskottets beredning.

Riksdagen uttalade år 1975 (NU 1975:30) att frågan om i vilken utsträckning det är möjligt att i energibalanserna räkna med ytterligare tillskott av vattenkraft bestäms väsentligen genom den fysiska riksplaneringen. Riksdagen godtog, trots viss osäkerhet, dock att det skulle vara möjligt att fram till år 1985 öka årsproduktionen av vattenkraft med 5 TWh. I propositionen anges nu att inte heller de föreslagna riktlinjerna medger att detta mål nås. Enligt vad vattenfallsverket uppgett kan tillskottet fram till år 1985 beräknas till ca 2,5 TWh/år.

Utskottet noterar att föreliggande förslag till riktlinjer inte direkt belyser vilken utbyggnad som anses genomförbar under överblickbar planeringstid. Enligt utskottets mening skulle en sådan om än översiktlig redovisning vara av värde vid fortsatta eventuella bedömningar av dessa frågor.

När det gäller *Sölvsbacka* i Ljungan har i motionerna 1977/78:168 (m), 171 (fp, c), 181 (vpk) och 184 (vpk) föreslagits att älvsträckan av riksdagen undantas från utbyggnad.

Utredarens bedömning och remissutfallet refereras i propositionen (s. 158–159). Vattendomstolen har i yttrande i det hos regeringen anhängiga tillståndsärendet ansett att hinder mot det nu begärda företaget enligt tillåtlighetsreglerna i VL. Företaget ansågs av vattendomstolen försaka sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara. Regeringen har att pröva företaget också enligt dessa tillåtlighetsregler. Utskottet har emellertid inte funnit anledning förorda att riksdagen anger att företaget faller inom område där allmänna planeringssynpunkter som sådana skulle utgöra hinder för tillstånd. Detta innebär självfallet inte att riksdagen därmed berört bedömningarna enligt VL:s tillåtlighetsregler. Dessa frågor bör prövas av regeringen i vanlig ordning. Utskottet anser sig sålunda inte böra tillstyrka motionsförslagen.

Det bör enligt utskottets mening strykas under att det förhållandet att ett företag inte faller inom undantagen älvsträcka självfallet inte innebär att tillstånd till utbyggnad skall lämnas. Tillåtligheten kommer ändå att prövas av domstol eller av regeringen.

Häremot anförde reservanter (s):

I motionen 1977/78:194 (s) föreslås att riksdagen nu inte tar ställning till de i propositionen förordade nya riktlinjerna för vattenkraftsutbyggnad. Motionärerna hänvisar till bostadsministerns uttalande att det nu lämnade förslaget ger regeringen handlingsfrihet att i samband med kommande förslag till riktlinjer för energipolitiken på nytt pröva vattenkraftens roll däri. Detta uttalandes centrala innebörd har betonats av utskottet, som i betänkandets recitdel (s. 1) beslutat komplettera den i propositionen lämnade sammanfattningen av dess huvudsakliga innehåll med ett återupprepande av detta uttalande. En sådan förnyad prövning blir också enligt utskottets mening nödvändig eftersom ett beslut nu måste fattas mot bakgrund av synnerligen osäkra uppgifter om regeringens energipolitiska intentioner. Utskottet delar sålunda meningen att ett långsiktigt beslut bör fattas i anslutning till de förslag om energipolitiken som aviserats föreläggas riksdagen år 1978.

Med det i propositionen sålunda förordade korta perspektivet är det också följdriktigt att vissa älvar och älvsträckor endast "f. n." undantas från utbyggnad. Ett övergripande beslut som endast får karaktär av kortlivat provisorium är i praktiken meningslöst och olämpligt.

Vidare föreslås i motionen att riksdagen nu medger att undantaget från slutlig tillståndsprovning beträffande etapp I i Kalixälven hävs. Därmed markeras också en utgångspunkt för ett kommande beslut – det är ur miljösynpunkt bättre att tillåta ett fåtal ingrepp i större älvar med god kraftnytta än att söka tillgodose önskemålen om en ökad elproduktion genom ett stort antal ingrepp i mindre vattendrag. Förslaget innebär också att nuvarande riktlinjer för Kalixälven inte skall hindra ett fortsatt arbete med sådana fältundersökningar i älvsträckan som behövs för en ansökan om tillstånd. Sådana undersökningar är såväl beträffande Kalixälven som i vissa andra fall synnerligen nödvändiga för att få fram kompletterande bedömningsunderlag och därmed ge statsmakterna en verklig handlingsberedskap i en akut valsituation. En ansökan i fråga om Kalixälven kräver ytterligare arbete i 1–1,5 år, och ett slutligt bifall kan knappast komma i sådan tid att arbetena kan börja tidigare än om 4–5 år. Utskottet tillstyrker förslaget.

Ett bifall till vad utskottet sålunda förordat innebär bl. a. att Strängsforsen och Sölvbackaströmmarna liksom flera andra älvsträckor fortfarande undantas från vattenkraftsutbyggnad.

Riksdagen följde utskottet.

Propositionen 1978/79:115 om riktlinjer för energipolitiken, beslutad den 1 mars 1979, innehåller i bilaga 1 (s. 224–230, 251) förslag som rör vattenkraften. Dåvarande statsrådet Tham anför till regeringsprotokollet bl. a. (s. 228–229):

Energikommissionen räknar i sitt betänkande, med hänsyn till att speciella bevarandeintressen förkligger, endast med ett smärre tillskott av produktionskapacitet i vattenkraft fram till år 1990. I de räkneexempel som

kommissionen presenterar anges produktionsnivån till 66 TWh år 1990. Remissinstanserna har med några få undantag förordat en större utbyggnad än 66 TWh vilket uppenbarligen innebär att man anser att riksdagens beslut år 1977 om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för vattendrag i norra Svealand och Norrland bör omprövas. För egen del är jag inte beredd att förorda en sådan omprövning.

Jag anser med hänsyn till de starka bevarandeintressena att ett bidrag på 65 TWh från vattenkraft år 1990 är ett eftersträvansvärt utbyggnadsmål mot bakgrund av de begränsningar beträffande vattenkraftutbyggnaderna som beslutades av riksdagen år 1977. Beslutet innebär bl. a. att de fyra s. k. huvudälvarna undantas från fortsatt vattenkraftsutbyggnad. Nivån 65 TWh år 1990 motsvarar ett tillskott på 3 TWh per år jämfört med nuvarande utbyggnadsnivå inkl. projekt under byggnad. För att denna utbyggnad skall komma till stånd under 1980-talet fordras att åtskilliga projekt som kommer att aktualiseras under perioden även kommer till utförande. Man kan förvänta sig att konflikter med motstående intressen kan uppstå i flera fall. De övergripande bevarandeintressena har i huvudsak tillgodosetts i samband med att riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen för fortsatt vattenkraftsutbyggnad lades fast.

Vid sin prövning enligt vattenlagen av en föreslagen vattenkraftsutbyggnad kan regeringen, om företaget är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, lämna medgivande till det även om hinder möter mot företagets tillåtlighet. Härigenom kan regeringen ta hänsyn till bl. a. energiförsörjningsbehovet. Härvid kan således beaktas det ökade värde som vattenkraften har fått för landets energiförsörjning bl. a. till följd av en restriktivare inställning till kärnkraften och ökade oljepriser. Samtidigt måste naturligtvis beaktas de intressen som i det aktuella fallet talar mot utbyggnad. Underlag för regeringens tillåtlighetsprövning inhämtas förutom från vattendomsstolen också genom remissbehandling. Det får härfter ankomma på regeringen att göra den avvägning som måste göras mellan främst energiförsörjningsintressena, å ena sidan, och motstående närings- eller bevarandeintressen, å den andra sidan.

Propositionen i bl. a. denna del har hänvisats till näringsutskottet, som uppskjutit behandlingen till innevarande riksmöte och först senare skall behandla frågan.

4 Ansökan om medgivande att bygga ut Sölvsbackaströmmarna

Trångfors AB ansökte år 1972 om tillstånd att bygga ut Sölvsbackaströmmarna, m. m., enligt ett konkret förslag. Kungl. Maj:t förbehöll sig år 1974 rätten att pröva företagets tillåtlighet. Sedan målet beretts vid vattendomsstolen yttrade denna till Kungl. Maj:t att hinder mötte enligt 2 kap. 3 § vattenlagen mot det begärda företaget eftersom det förorsakade sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom betydande förlust från naturskyddssynpunkt var att befara.

Bolaget redovisade år 1976 projektet även i en modifierad form såsom förutskickats i den Sehlstedtska utredningen och som medfört att utredningen placerat projektet i klass 2 i den slutliga rangordningen – dvs.

utgångspunkten för regeringens proposition år 1975 och statsmakternas beslut år 1977.

I ärendet avgavs ett stort antal yttranden varjämte ett antal skrivelser kom in. Länsstyrelsens i Jämtlands län yttrande den 19 december 1977 (fogat härtill som *bilaga 1*) föregicks av yttranden till länsstyrelsen från Bergs kommun. Kommunen hade den 24 oktober 1977 avstyrkt ansökan (24 röster mot 20) och den 5 december 1977 tillstyrkt den (22 röster mot 19 och 4 nedlagda).

Regeringen beslöt (*bilaga 2*) den 8 mars 1979 medge att tillstånd lämnades för det modifierade företaget. Beslutet fattades efter gemensam beredning i jordbruks-, bostads-, industri- och kommundepartementen. Beslutet grundades på dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen. Företaget ansågs ha synnerlig betydelse från energiförsörjningssynpunkt och borde därför få komma till stånd trots sin inverkan från fiske- och naturvårdssynpunkt.

I skrivelser som kom in till jordbruksdepartementet den 14 mars 1979 och därefter väddjades bl. a. om omprövning av regeringens beslut eller anfördes synpunkter på beslutet. Regeringen förordnade den 23 maj 1979 att skrivelserna skulle läggas till handlingarna i det avgjorda ärendet.

Fullmäktige i Bergs kommun beslöt, efter motion i frågan, den 28 maj 1979 (23 röster mot 21) att, med upphävande av tidigare beslut, dels förorda att Sölvbackaströmmarna bevaras, dels vädja till regeringen att upphäva sitt medgivande till utbyggnad. Kommunens ansökan i enlighet därmed ledde till att regeringen den 5 juli 1979 beslöt lämna kommunens skrivelse utan åtgärd. Regeringen förklarade att lagliga förutsättningar saknades för att ändra dess beslut den 8 mars 1979.

Jämtbygdens tingsrätt, vattendomstolen, har i deldom den 4 oktober 1979 konstaterat att frågan om företagets tillåtlighet är slutligt avgjord av regeringen. Domstolen lämnade bolaget tillstånd att utföra vissa angivna byggnadsarbeten m. m. Meddelade tillstånd fick tas i anspråk utan hinder av att beslutet inte ägde laga kraft. Vissa sakägare har hos vattenöverdomstolen vädjat mot deldomen och yrkat inhibition av sistnämnda beslut i vad det avser åtgärder som kan påverka Övre Gucken. I sakfrågan yrkas att vattenöverdomstolen, eller efter återförvisning vattendomstolen, skall slå fast att allt arbete i vatten i Övre Gucken skall ske i samråd med viss sakkunnig i vad avser val av arbetsmetodik och tidpunkt för arbetenas utförande. Handläggning av målet pågår vid vattenöverdomstolen.

5 Utskottet

5.1 Ändrade riktlinjer m. m.

I partimotionen 1978/79:2406 (c) yrkandet II.6.M föreslås att riksdagen "uttalar sig mot utbyggnaden av Sölvbacka". Motionärerna anser att statens vattenfallsverk bör få i uppdrag att ta upp förhandlingar om effektivare

utnyttjande av kraftstationer i Indalsälven dels för att öka sysselsättningen inom verket, dels för att kunna undanta projekt där det finns starka motstående intressen. Som ett exempel på ett sådant projekt nämns Sölvbacka. Det anges att Sölvbacka med sitt välbekanta fiskevatten är av riksintresse, att vattendomstolen gått emot en utbyggnad och att de förändringar i projektet som gjorts senare inte utgör någon avgörande förbättring ur fiske- och natursynpunkt. Riksdagen bör enligt motionärerna därför uttala att en utbyggnad inte bör komma till stånd. Ett yrkande beträffande utnyttjandet av utbyggd vattenkraft i Indalsälven tas upp i ett senare sammanhang. Motionen är dagtecknad den 29 mars 1979 och avlämnad till riksdagen samma dag.

Vidare har i motionen 1978/79:2705 (c, s, m, vpk) föreslagits att riksdagen med ändring av gällande riktlinjer i den fysiska riksplaneringen uttalar att Sölvbackaströmmarna i övre Ljungan t. v. undantas från vattenkraftsutbyggnad. Motionärerna noterar förekomsten av regeringens beslut den 8 mars 1979. Motionsyrkandet motiveras i huvudsak med att det beslutsunderlag som riksdagen hade år 1977 visat sig ofullständigt i två angivna hänseenden: att nya skadeverkningar för rennäringsredovisats resp. att det modifierade förslaget ger en lägre energiproduktion än den antagna. Motionen är dagtecknad den 17 maj 1979 och lämnad till riksdagen samma dag.

Utskottet konstaterar att frågan om företags tillåtlighet slutligt avgjorts genom regeringens beslut den 8 mars 1979 – ett beslut med karaktär motsvarande mellandom i tvistemål – och sålunda innan motionerna väcktes. Varken ett riksdagens uttalande eller ett beslut om ändrade riktlinjer i den fysiska riksplaneringen kan numera påverka regeringens avgörande av tillåtlighetsfrågan. Motionärerna har självfallet inte berört frågan om att söka ensidigt upphäva den rätt som tillagts bolaget.

Förslagen om ett uttalande och om ändrade riktlinjer avstyrks.

5.2 Regeringens beslut m. m.

Vad som förekommit i frågan har emellertid föranlett vissa ytterligare bedömningar inom utskottet. Utskottet har sålunda noterat att regeringens beslut grundats på dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen. Denna regel innebär att regeringen kan ge tillstånd även om den anser att allmänna planeringssynpunkter eller vattenlagens övriga tillåtlighetsregler leder till ett avslag – förutsatt att företaget är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt. Regeringens avvägning i denna del innebär att företaget har "synnerlig betydelse från energiförsörjningssynpunkt" och att det därför bör få komma till stånd "trots sin inverkan från fiske- och naturvårdssynpunkt". Utskottet har också noterat att lagmotiven för dispensregeln innebär att denna regel är avsedd att utnyttjas endast då mycket starka skäl talar för att ett företag bör tillåtas. Enligt vad utskottet inhämtat har regeln i de sjutton fall som avgjorts av regeringar fr. o. m. år 1972 tillämpats en gång – år 1978

beträffande övre Åseleälven.

I den av riksdagen i denna del inte behandlade propositionen 1978/79:115 om riktlinjer för energipolitiken (bilaga 1 s. 228–229) görs vissa uttalanden om vattenkraftsutbyggnaden. Propositionen beslutades den 1 mars 1979, sålunda en vecka innan regeringens beslut om Sölvbackaströmmarna togs. Det konstateras sålunda att för att ett avsett tillskott skall kunna uppnås krävs att åtskilliga projekt även kommer till utförande. Vidare anförts att regeringen kan beakta "det ökade värde som vattenkraften har fått för landets energiförsörjning" vid bedömning av om ett företag är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt. En sådan bedömning är en förutsättning för att dispens skall få ges för ett från allmän planeringssynpunkt eller med hänsyn till vattenlagens övriga tillåtlighetsregler inte tillåtligt företag. Utskottet noterar i detta sammanhang till en början att frågan om ett företags tillåtlighet från allmänna planeringssynpunkter faller under regeringens bedömning även i de fall där riksdagen inte undantagit en viss älvsträcka. Vattenlagens grundläggande tillåtlighetsregler som sådana påverkas inte av riksdagens bedömningar av riktlinjerna. Inte heller restriktiviteten i grunderna för tillämpning av dispensregeln påverkas av riksdagens energipolitiska eller planeringsmässiga riktlinjer. Riktlinjer för energipolitiken kan emellertid – sedan de godkänts av riksdagen – indirekt påverka regeringens bedömning av om ett företag är av synnerlig betydelse från energisynpunkt. Riktlinjer för energipolitiken eller för den fysiska riksplaneringen får emellertid inte leda till en faktisk urholkning av vattenlagens tillåtlighetsregler – tillämpningen av dispensregeln begränsas fortfarande av den restriktiva utformningen av denna samt de till regeln knutna lagmotiven. Det kan också sättas i fråga om redovisningar i en energibalans av hittills använd konstruktion kan tas till självständig utgångspunkt för tillämpning av vattenlagens regler inklusive dispensregeln. De verkliga tillskottsmöjligheterna bestäms, förutom av bedömningar av vad som är tekniskt och ekonomiskt möjligt, genom de restriktioner som ges i den fysiska riksplaneringen (se NU 1975:30 s. 57) och vattenlagens regler inklusive dispensregeln. Energibalansernas innehåll i denna del är sålunda endast en slutsats, dragen utifrån dessa grunder. Det kan då inte vara följdriktigt att utgå från denna slutsats för att motsatt väg skapa regler för tillämpning av slutsatsens grunder: planeringsriktlinjerna och vattenlagen. Det finns emellertid inte anledning att nu påkalla något riksdagens beslut i denna del – frågan har hänvisats till näringsutskottets beredning.

5.3 Förhandlingar

Utskottet har sålunda konstaterat att även regeringen ansett att den medgivna utbyggnaden inte anses tillåtlig enligt vattenlagens grundläggande tillåtlighetsregler. Detta bekräftar riktigheten i den restriktiva bedömning som gjordes år 1975 – om än i skilda former. En utskottsmajoritet tog in

bedömningen i riktlinjer – i en reservation (s) hänvisades till att projektet inte ansågs tillåtligt redan enligt vattenlagens tillåtlighetsregler. Vid 1977 års riksdagsbehandling hävdades i motioner och i reservation (s) synpunkter som medförde att området skulle fredas från utbyggnad.

Utskottet har också konstaterat att regeringens tillstånd till utbyggnad möjliggjorts genom en tillämpning av dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen, där hänsyn möjligen kan ha tagits till förslag till riktlinjer för energipolitiken som ännu inte godkänts av riksdagen.

Det anförda har lett till att inom utskottet övervägts extraordinära åtgärder för detta undantagsfall. Inom utskottet har förts fram ett konkret förslag om att riksdagen skulle påkalla att regeringen snarast sökte få till stånd en överenskommelse med Trångfors AB om att arbetena avbryts och bolaget avstår från sin rätt. Utskottet har kommit till den slutsatsen att det enda sätt som snabbt kan ge resultat är att följa detta förslag. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att så bör ske.

Utskottet hemställer

att riksdagen med anledning av motionerna 1978/79:2406 yrkandet II.6.M och 2705 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført om åtgärder för att nå en överenskommelse som innebär att Sölvbackaströmmarna inte byggs ut.

Stockholm den 15 november 1979

På civilutskottets vägnar
KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Karin Ahrland (fp), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Thure Jadestig (s), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Magnus Persson (s), Bertil Dahlé (fp) och Eivor Nilson (c).

Reservationer

1 Utskottets hemställan och motiveringen i avsnittet 5.3

Kjell A. Mattsson (c), Rolf Dahlberg (m), Karin Ahrland (fp), Knut Billing (m), Bertil Danielsson (m), Sven Eric Åkerfeldt (c) och Bertil Dahlé (fp) anser att

dels avsnittet 5.3 Förhandlingar (s. 11–12) bort utgå,

dels utskottet bort hemställa

att riksdagen avslår motionerna 1978/79:2406 yrkandet II.6.M och 2705.

2 Utskottets motivering i avsnittet 5.2

Karin Ahrland (fp) och Bertil Dahlén (fp) anser att avsnittet 5.2 Regeringens beslut m. m. (s. 10–11) bort utgå.

Bilaga 1

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län
Planeringsavdelningen

YTTRANDE
1977-12-19 11.329-2404-77

Statsrådet och chefen för jord-
bruksdepartementet
Fack
103 20 STOCKHOLM

**Hemställan av Jämtbygdens tingsrätt, vattendomstolen, om prövning av
tillåtligheten av Sölvbacka kraftverk m. m. i Ljungan, Bergs kommun**
Remiss 1977-08-09, dnr 374/74

Yttranden i ärendet har till länsstyrelsen avgetts av kommunfullmäktige i Bergs kommun samt av lantbruksnämnden i länet. Yttrandena överlämnas.

Länsstyrelsen har vidare fått ta del av yttranden, vilka avgetts av bl. a. vägförvaltningen och skogsvårdsstyrelsen i länet samt fiskeriintendenten i distriktet till resp. centrala organ.

Fritidsfiskarnas riksförbund, Jämtlandsdistriktet, har till Bergs kommun avgett ett yttrande, av vilket en kopia överlämnas.

Länsantikvariens och regionalekonomiska enheten hos länsstyrelsen har upprättat promemorior i ärendet, som bilägges härjämte.

I fråga om Sölvbacka föreligger som sökandens yrkande i första hand den ansökan, inkommen den 4 september 1972 till vattendomstolen, över vilken domstolen den 22 februari 1974 avgett yttrande till Kungl. Maj:t. Skulle den sålunda utformade ansökningen inte bifallas av regeringen, har sökanden i andra hand genom en skrivelse den 18 november 1976 till regeringen erbjudit sig att ändra vattenbyggnadsföretaget, huvudsakligen genom att slopa den i projektet ingående rensningen i Ljunghålet vid utloppet från sjön Övre Grucken, varigenom torrläggning av nämnda sjö skulle undvikas ävensom redovisat förslag till visst ersättningsfiske. Över det alternativa förslaget har vattendomstolen inte yttrat sig.

I yttrande den 11 december 1972 till kammarkollegiet över projektet Sölvbacka kraftverk i dess ursprungliga form meddelade länsstyrelsen som sin inställning att företaget inte borde komma till stånd, huvudsakligen eftersom det inte kunde anses tillåtligt enligt 2 kap. 3 § andra stycket vattenlagen.

Länsstyrelsens grundläggande inställning kvarstår ifråga om företaget såsom det i första hand är tänkt utföras.

Vad beträffar kraftföretaget i det ändrade skick, vari det numera presenterats, vill länsstyrelsen till en början ange följande mera allmänna synpunkter.

Som alltid bryter sig vid bedömningen av tillkomsten av vattenkraftföretag energiförsörjningens intressen mot kraven från naturvården, fisket samt

allmänna miljösynpunkter m. m., i detta fall också från den med fritidsfisket förknippade turismen.

En lokal aspekt som framförts ifråga om elkrafttillskottet genom Sölvbackaföretaget är att ett eventuellt kraftverk enligt uppgift skulle göra det lättare och billigare att förse vissa bygder, som f. n. saknar elström, med dylik samt att det kan förutses ett mycket stort behov av elkraft vid planerad utbyggnad av turistanläggningarna i Ljungdalen m. m. Länsstyrelsen tillmäter givetvis sistnämnda synpunkter mycket stor betydelse, även om en mera övergripande och långsiktig bedömning måste bli utslagsgivande.

De modifierade förslag, som 1976 lagts fram, går delvis fiskets och miljövårdens krav tillmötes. På det stora hela taget är ändringen dock av förhållandevis ringa omfattning. Torrläggningen av den ca 6 km långa älvsträckan kvarstår, såvitt hittills har framgått. Inget sägs om minimitappning i älven och f. ö. är det enligt vad handlingarna får anses utvisa ytterst tveksamt om en minimitappning kan rädda något som helst fiske av betydelse. Troligen blir likväl fiskeskadan total. Även det nya förslaget inger därför betänkligheter av i stort sett samma slag som de förut åberopade.

Uppenbarligen är det en brist att det nya förslaget inte behandlats av vattendomstolen. I avsaknad av en grundlig genomlysning från vattenrättsliga m. fl. synpunkter, är det för länsstyrelsen inte möjligt att ta ställning i detalj. Erbjudandena om kompensationsfiske dels i Ljungan ovanom Storsjön och dels i sidovattendrag har mötts med uttalad skepsis. Även länsstyrelsen anser att den som är realist i dessa frågor har att betrakta möjligheterna till substitut för ett strömfiske av den klass, som nu hotas, med betydande grad av pessimism.

1975 års riskdagsbeslut om energihushållning på medellång sikt undantog t. v. från slutlig tillåtlighetsprövning enligt vattenlagen för utbyggnad även Sölvbackaströmmarna. I regeringens proposition om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för vattendrag i norra Svealand och Norrland återfanns inte motsvarande förslag om undantag f. n. av Sölvbacka från utbyggnad. Riksdagen har numera beslutat godkänna regeringsförslaget.

Eftersom ett förbättrat beslutsunderlag för energiförsörjningen i stort förväntas föreligga relativt snart som grund för ett övergripande riskdagsbeslut i energifrågorna 1978, talar flera omständigheter till förmån för ett undantagande av Sölvbackaströmmarna t. v. Skyddet blir på så sätt tidsbegränsat.

Länsstyrelsen anser att frågan sedd från allmänna plan- och samhällssynpunkter hålls öppen. Vad som är klart önskvärt och förmodligen nödvändigt är att företaget ytterligare låter utreda möjligheten att genom ändringar i projektet på ett verkligt påtagligt sätt mildra ingreppen och skadorna så långt som möjligt, dvs. till den gräns som sätts av "träskeln" för lönsamhet. Kraven på kompensationsåtgärder för fisket kvarstår. De kommer förmodligen efter hand som tiden går att ytterligare skärpas.

Länsstyrelsen förutsätter i anslutning till kommunens yrkande som helt uppenbart att regeringen – förutsatt att den tar ställning för en utbyggnad – föreskriver särskilda villkor om ersättning av kraftföretaget (särskilda villkorsmedel) för tillgodoseende av allmänna intressen. Länsstyrelsen avstår från preciseringar i detta hänseende men hemställer att regeringen – med beaktande även av kommunens särskilda svårigheter och problem – behandlar frågan generöst.

I den slutliga handläggningen av detta ärende, i vilket länsstyrelsens

styrelse beslutat och förste länsassessorn E Carlstoft varit föredragande, har även deltagit länsrådet Lars Calleberg, länsarkitekten Bertil Almerud, planeringsdirektören Berndt Öhquist, länsantikvarien Ingvar Jansson och byrådirektören (naturvårdsintendenten) Mats Deltin.

I styrelsens beslut har deltagit landshövding Harald Pettersson, ordförande samt ledamöterna Birger Nilsson, Paul Ericsson, Lennart Olsson, Marianne Stålberg, Olaf Andersson, Ingmar Fredriksson, Gösta Meijer, John Edin, Olle Karlsson, Per Stjernström, Axel Wikberg, Arne Nordberg, Rune Kjellberg och Elias Jönsson.

Mot styrelsens beslut har ordföranden anmält reservation enligt *bilaga A*. Härtill ansluter sig föredraganden ävensom länsarkitekten Almerud, planeringsdirektören Öhquist, länsantikvarien Jansson och byrådirektören Deltin.

Ledamöterna Karlsson, Stjernström, Wikberg, Nordberg, Kjellberg och Jönsson har anmält reservation enligt *bilaga B*. Härtill ansluter sig länsrådet Calleberg.

Harald Pettersson
landshövding

E Carlstoft.
förste länsassessor

Reservation Bilaga A

Undertecknade anser att länsstyrelsens yttrande (från första stycket s. 3 och fram till andra meningen i stycket två samma sida = Eftersom ett --- för lönsamhet) bör lyda som följer:

Ett bättre bedömningsunderlag än f. n. för energiförsörjningen i stort kan knappast beräknas föreligga förrän om ett antal år. Denna och andra omständigheter talade i och för sig för undantagande f. n. på riksplanenivå även av Sölvbacka, även om skyddet endast hade blivit temporärt och området eller älvsträckan på nytt kunnat komma i blickpunkten för en utbyggnad. Då så inte skett, är det självfallet särskilt betydelsefullt att prövningen i vattenmålet om Sölvbacka inte leder till ett förhastat beslut om utbyggnad.

Länsstyrelsen anser sig dock inte kunna motsätta sig att frågan sedd från allmänna plan- och samhällssynpunkter hålls öppen.

I övrigt biträder vi majoritetens skrivning.

Harald Pettersson

E Carlstoft

Bertil Almerud

Berndt Öhquist

Ingvar Jansson

Mats Deltin

Reservation Bilaga B

Undertecknade anser att länsstyrelsens yttrande (från femte stycket s. 2 = De modifierade ---) bör lyda som följer:

Givetvis är den närmast totala fiskeskadan i den 6 km långa älvsträcka som berörs av företaget av stor betydelse och ägnad att inge tveksamhet inför företaget.

Trots de argument, vilka i fråga om fisket och i andra hänseenden anförts mot en utbyggnad, vill länsstyrelsen emellertid uttala som sin mening att länsstyrelsen numera inte anser sig ha anledning att motsätta sig företaget i dess modifierade skick. Först måste ärendet dock självfallet behandlas av vattendomstolen så att de vattenrättsliga aspekterna m. m. kring utbyggnaden i dess ändrade skick av Sölvsbackaströmmarna blir grundligt genomlysta.

Av betydelse för länsstyrelsens positiva bedömning av projektet såsom det nu föreligger är bl. a. att Sölvsbackaanläggningen – trots vad som anförts i motsatt riktning – måste anses vara av stort kraftekoniskt värde ävensom att älvssträckan ligger förhållandevis avskilt och otillgängligt och har ett litet befolkningsomland. Vidare är att beakta att ett företag av denna beskaffenhet – om det än skadar fisket i älven och landskapsbilden utmed densamma – endast i mindre grad synes medföra konflikter med de specifika intressen som företrädes av den vetenskapliga naturvården, kulturminnesvården m. fl.

Företaget skulle utan tvekan bidra till att lätta upp ett bekymmersamt sysselsättningsläge i områden, där möjligheterna att skapa arbetstillfällen är ytterst begränsade.

Den inställning, åt vilken Bergs kommun numera gett uttryck, är självklart av största betydelse för prövningen av företaget. Länsstyrelsen förutsätter emellertid i samband med ett tillstånd till utbyggnad att sådana vattenushållningsbestämmelser meddelas att i vart fall den befarade torrläggningen större delen av året av Ljungans 6 km långa lopp mellan Sölvsbackaån och Övre Grucken undviks samt att verksamma åtgärder vidtas i andra lämpliga – företrädesvis närbelägna – vattendrag för skapande av ett ersättningsfiske av god kvalitet.

I anslutning till kommunens yrkande finner länsstyrelsen det uppenbart att regeringen enligt den möjlighet som står denna till buds vid ett tillstånd till utbyggnad föreskriver särskilda villkor om ersättning för tillgodoseende av allmänna intressen i övrigt. Länsstyrelsen avstår från preciseringar i detta hänseende men hemställer att regeringen – med beaktande även av kommunens särskilda svårigheter och problem – behandlar frågan generöst.

Lars Calleberg

Olle Karlsson

Per Stjernström

Axel Wikberg

Arne Nordberg

Rune Kjellberg

Elias Jönsson

Bilaga 2

Gemensamt jordbruks-, bostads-,
industri- och kommunärende

BESLUT
1979-03-08 374/74, 1001/75

Jämtbygdens tingsrätt
Vattendomstolen
Box 490
831 01 ÖSTERSUND

Ansökan om tillstånd till uppförande av Sölvbacka kraftverk i Ljungan samt till korttidsreglering i Storsjön i Bergs kommun, Jämtlands län

Domstolsakt och kopior av remissyttranden bifogas.

I en till Jämtbygdens tingsrätt, vattendomstolen, den 4 september 1972 inkommen ansökan har Trångsfors Aktiebolag anhållit om tillstånd att för tillgodogörande av vattenkraften i Ljungan mellan Storsjön i Härjedalen och sjön Nedre Grucken anlägga och bibehålla Sölvbacka kraftverk samt att till förmån för kraftverket bortleda vatten från Ljungan och utöva korttidsreglering i Storsjön, allt inom Bergs kommun, Jämtlands län.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 25 januari 1974 med stöd av 4 kap. 17 § andra stycket vattenlagen förordnat att tillåtligheten av ifrågavarande företag skall prövas av Kungl. Maj:t. Med anledning härav har vattendomstolen den 22 februari 1974 jämlikt 4 kap. 20 § vattenlagen med eget yttrande hänskjutit frågan om företagets tillåtlighet till Kungl. Maj:ts prövning.

Vattendomstolen anser hinder enligt 2 kap. 3 § andra stycket vattenlagen möta mot det begärda företaget enär genom företaget sådan bestående ändring av naturförhållandena skulle förorsakas, varigenom betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara. Om Kungl. Maj:t skulle finna själva kraftverksutbyggnaden vara tillåtlig anser vattendomstolen att hinder enligt vattenlagen inte föreligger mot den begärda korttidsregleringen.

Den prövning som tidigare ankom på Kungl. Maj:t skall numera göras av regeringen.

Av vattendomstolens yttrande och handlingarna i ärendet framgår bl. a. följande.

Ljungan rinner upp i fjälltrakterna i nordvästra Härjedalen ca 20 km nordväst om Ljungdalens by i Storsjö socken. Älven genomflyter uppifrån räknat bl. a. Storsjön ca 20 km nedströms Ljungdalen, Övre och Nedre Grucken samt därefter Flåsjön, Stora och Lilla Börtnan, Fotringen–Lännäs-sjön–Klövsjön, Skålsjön samt ytterligare ett stort antal sjöar nedströms därom. Storsjön är årsreglerad mellan höjderna + 566,0 m och + 561,60 m med en magasinsvolym om 93,5 Mm³. I vattenhushållningsbestämmelserna

för Storsjöns årsreglering anges bl. a. att i vad på regleringsdammens skötsel beror skall genom dammen ständigt framläppas minst 1,6 m³/s om ej hinder däremot möter på grund av visst annat stadgande i bestämmelserna. Fr. o. m. Nedre Grucken är älven utbyggd för kraftproduktion i mycket stor omfattning. Det aktuella företaget avser att ta i anspråk den hittills outbyggda strömsträckan mellan Storsjön och Nedre Grucken. Älvsträckan mellan Storsjön och Övre Grucken är ca 6 km. Övre Grucken, vars yta ligger på nivå ca + 501,0 m, ligger ca 6 m högre än Nedre Grucken. Strömmen mellan sjöarna är ca 1 km lång. Omedelbart före utloppet i Nedre Grucken bildar älven ett fall i det s. k. Ljunghålet. Nedre Grucken påverkas av Flåsjön-Gruckens årsreglering.

Det sökta företaget kommer att bestå av en tilloppskanal, en ca 5 km lång tunnel ned till Falvik vid Övre Gruckens uppströmsdel, en kraftstation i berg ca 2 km uppströms Falvik, en ca 250 m lång avloppskanal jämte rensningar i Övre Gruckens djupfåra ner till nivån + 492,5 m samt i Ljunghålet, varigenom Övre Grucken kommer att sänkas ca 6 m från nuvarande höjd ned till dämmningsgränsen för Flåsjön-Gruckenmagasinet. Härtill kommer erforderliga tillfartsvägar m. m. Ansökan avser rätt att få avleda allt vatten genom kraftverket intill en vattenföring om 30 m³/s. I fråga om korttidsregleringen avser ansökan rätt att för kraftverket få utnyttja korttidsregleringsmagasinet så att genom kraftstationen framläpps mellan 0 och 30 m³/s och att för detta få ta hand om också den vattenföring om 1,6 m³/s som enligt bestämmelserna om Storsjöns årsreglering ständigt skall släppas fram genom regleringsdammen, dock så att denna vattenföring alltjämt i medeltal för vecka skall gå fram nedanför den blivande torrsträckan. Energitillgången har beräknats till 77 GWh/år (gigawattimmar = miljoner kilowattimmar).

I maj 1974 överlämnade utredningen rörande vattenkraftutbyggnader i södra Norrland och norra Svealand sitt betänkande "Vattenkraft och miljö" (SOU 1974:22) till regeringen. Beträffande Sölvbackaanläggningen gjorde utredningen den bedömningen att det var möjligt att mildra skadorna av projektet genom vissa modifieringar. Därigenom skulle bl. a. den omfattande torrläggningen av Övre Grucken kunna undvikas. Ett på så sätt modifierat projekt placerade utredningen i klass 2 i den slutliga rangordningen.

I skrivelse till regeringen den 18 november 1976 har Trångfors Aktiebolag lämnat uppgifter om då aktuella kostnader m. m. samt redovisat projektet med den av nyssnämnda utredning angivna modifieringen. Vidare redovisades ett förslag till ersättningsfiske. Det modifierade förslaget innebär en smärre ändring i fråga om kraftstationens höjdläge. Utloppstunneln blir något kortare. Avloppskanalens bottennivå höjs från nivån + 492,5 m till + 496,5 m. Massuttaget minskas och rensningarna i Ljunghålet bortfaller. Såväl effekt som energiproduktion minskar med 7,5 %. Energitillgången skulle efter modifieringen bli ca 71 GWh/år. Vid slopad rensning i Ljunghålet kommer Övre Grucken ej att påverkas av Flåsjön-Gruckenmagasinet.

Sökandebolaget hemställer att regeringen med ett i skrivelsen närmare

angivet villkor beträffande det allmänna fiskeintresset lämnar medgivande till företaget, eventuellt med föreskrift om den modifiering som innebär att fallhöjden i Ljunghålet undantas.

Yttranden i ärendet har avgetts av chefen för Nedre Norrlands militärområde, statens vägverk efter hörande av vederbörande vägförvaltning, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, kammarkollegiet, riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen efter hörande av vederbörande lantbruksnämnd, skogsstyrelsen efter hörande av vederbörande skogsvårdsstyrelse, fiskeristyrelsen som hört fiskeriintendenten i nedre norra distriktet och Sveriges fritidsfiskares riksförbund, statens naturvårdsverk efter hörande av Svenska naturskyddsföreningen, arbetsmarknadsstyrelsen, statens planverk, domänverket, Sveriges geologiska undersökning, länsstyrelsen i Jämtlands län efter hörande av Bergs kommun samt Svenska samernas riksförbund. Skrivelser har också kommit in från Kristen demokratisk samlings lokalavdelning i Berg genom Lennart Edler, från folkpartiets ungdomsförbund i Jämtland och Härjedalen, från Älvträddarnas samorganisation samt från Storsjö befolkning genom dels Tycko Loo och dels Tycko Loo tillsammans med Folke Liljemark. Till de två senare skrivelserna har fogats ett antal listor med namnunderskrifter från Storsjö, Börtnan, Skålan, Storhallen, Svenstavik m. fl. mot utbyggnad av älvsträckan. Sökandebolaget har kommit in med påminnelser och därvid bl. a. medgett att som särskilda villkor föreskrivs att bolaget skall betala in 2 milj. kr. till näringslivets främjande i Bergs kommun samt 500 000 kr. till fritidsfiskets främjande om inte förslaget ersättningsfiske prövas vara tillfyllest.

Riksdagen fattade i december 1977 beslut om att undanta vissa vattendrag från vattenkraftutbyggnad (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9, rskr 1977/78:100). Det nu aktuella företaget berör inte något av de undantagna vattendragen.

Företaget får anses ha synnerlig betydelse från energiförsörjningssynpunkt. Det bör därför få komma till stånd trots sin inverkan från fiske- och naturvårdssynpunkt. Utbyggnaden bör dock ges den av sökandebolaget modifierade utformningen.

Regeringen medger enligt 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen att tillstånd lämnas till byggande och bibehållande av Sölvbacka kraftstation samt att till förmån för kraftverket bortleda vatten från Ljungan och utöva korttidsreglering i Storsjön, allt enligt den begränsning av företaget som framgår av det av Trångfors Aktiebolag den 18 november 1976 modifierade förslaget.

Som särskilda villkor för det lovgivna företaget föreskriver regeringen med stöd av 4 kap. 18 § fjärde stycket vattenlagen följande.

1. Trångfors Aktiebolag skall innan vattendomstolens tillstånd till företaget eller till åtgärd för detsamma tas i anspråk till länsstyrelsen i Jämtlands län inbetala 2 000 000 kr. att enligt beslut som regeringen efter förslag av

länsstyrelsen vill meddela användas till främjande av näringslivet inom Bergs kommun.

2. Det åligger Trångfors Aktiebolag att bekosta de åtgärder och undersökningar som regeringen på förslag av fiskeristyrelsen, naturvårdsverket och kammarkollegiet kan finna skäl att bestämma.

3. I den mån skada på renskötseln inte förebyggs genom åtgärder, föreskrivna av vattendomstolen eller vidtagna enligt avtal mellan Trångfors Aktiebolag och Tossåsens sameby, samt ersättning för skadan ej utgår enligt reglerna i 9 kap. vattenlagen, åligger det bolaget att – i den omfattning som med hänsyn till skadans storlek, kostnaderna för sådana åtgärder och ersättningar som nyss sagts samt övriga föreliggande omständigheter kan anses skäligen – efter regeringens bestämmande vidta eller bidra till andra åtgärder för renskötselns främjande i av företaget berörd bygd. Det åligger bolaget att även i övrigt underkasta sig de ytterligare föreskrifter om bidrag till renskötselns främjande, som regeringen med hänsyn till omständigheterna kan finna skäligen bestämma.

4. Företagets efterlevnad av vattenhushållningsbestämmelserna skall stå under tillsyn av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut som kontrollant.

På regeringens vägnar

Eric Enlund

Sven Wetterhall

